

ZBIGNIEW PAPIEROWSKI (1928-2014)

**prof. dr hab., zastępca kierownika Kliniki Rozrodczości Instytutu Położnictwa
i Chorób Kobietych AMG w latach 1972-1982**

ŻYCIE DLA INNYCH

*Jeśli chcesz siać na dni, siej kwiaty. Jeśli chcesz siać na lata, sadź drzewa.
Jeśli chcesz siać na wieczność, zasiewaj idee!*
(Napoleon Hill)

W dniu 10 czerwca 2014 r. zmarł w Warszawie prof. dr hab. n. med. Zbigniew Papierowski, ordynator oddziału położniczo-ginekologicznego Centralnego Szpitala Kolejowego w Warszawie-Międzyzlesiu (późniejszego Międzyzleskiego Szpitala Specjalistycznego). Przez 31 lat pracownik struktur Akademii Medycznej w Gdańsku, adiunkt Instytutu Położnictwa i Chorób Kobietych, zastępca kierownika Kliniki Rozrodczości, znawca kierunku ginekologii prokreacyjnej, doświadczony klinicysta, specjalista wysokiej klasy w pionie położniczo-ginekologicznym, chirurgicznym i wszystkich pokrewnych dziedzinach. Prekursor laparoskopowych technik ginekologicznych.

Zbigniew Papierowski przyszedł na świat 2 maja 1928 roku o godzinie 4:20 w leśniczówce Puszczy Białowieskiej jako syn Franciszka i Heleny z Kowalskich. Ojciec Franciszek, po ukończeniu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie w 1925 roku, zostaje zatrudniony w polsko-czeskiej firmie Hardtmuth, z oddelegowaniem na dyrektora placówki w Puszczy Białowieskiej, która przygotowywała i ekspediowała drewno do produkcji znanych ołówków firmy Hardtmuth. Zamieszkuje wraz z żoną Heleną w leśniczówce w Puszczy Białowieskiej, w której to właśnie przychodzi na świat pierworodny syn Zbigniew. Obowiązki ojca chrzestnego pierworodnego syna małżonków Franciszka i Heleny Papierowskich przyjmuje na siebie zaprzyjaźniony z nimi od lat młody lekarz Zdzisław Kieturakis, który w roku 1924 ukończył Wydział Lekarski na Uniwersytecie Wileńskim. Uroczystość przyjęcia sakramentu chrztu świętego odbywa się w archidiecezji wileńskiej, parafii rzymsko-katolickiej w Białowieży dnia 26 sierpnia 1930 roku. Pod-

czas uroczystości Z. Kieturakis, jako ojciec chrzestny, trzymając chrześniaka na rękach, wypowiada słowa: „Zbysiu, bądź taki jak Zdzisiu”. Słowa te okazują się prorocze i można rzec, „że początek kariery jest darem Bogów, a reszta ciężką pracą”, bo kto by mógł przewidzieć, że tak się stanie, mimo tylu jeszcze życiowych przygód czekających małego wówczas chłopca.

W roku 1935 ojciec przyjmuje pracę jako zarządca dóbr hrabiego Branickiego. Biuro zarządcy mieści się w Warszawie przy ulicy Smolnej 7. Wówczas zamieszkuje w dworku hrabiego Branickiego w Wawrze. Dworek sąsiaduje z wylotem ulicy Grochowskiej (dzielnica Warszawa-Praga Południe), tzw. Kamionek. Dworek położony jest w pięknym dużym parku z rzeczką, chińskim mostkiem i wodospadem, są zabudowania gospodarskie oraz stadnina koni. Pierwszy okres życia w Puszczy Białowieskiej i Parku Wawerskim małoletni jeszcze Zbyszek nazywa „raj na ziemi stworzony dla Zbysia”, co często zwykł opowiadać w życiu dorosłym.

Jednym popołudniem mając cztery lata, samodzielnie i potajemnie wybrał się w Puszcę. Nie do zapomnienia dla niego był czas samotnie spędzony w Puszczy, tu nawiązał przyjaźń i pokochał sarny. Po wielogodzinnych poszukiwaniach przez leśniczego Barabasza i drwali pracujących w lesie, został z trudem odnaleziony rano, śpiący na runie z sarnami, ogrzewany przez nie. Wydarzenie to, jak i późniejsza przyjaźń z końmi, karmienie ich cukrem, przejażdżki wierzchem, wolantem po Parku Wawerskim, wywarły olbrzymi wpływ na jego charakter. Wszystko to dzieje się w pierwszych latach życia Zbyszka, które spędza w bliskim kontakcie ze zwierzyną i przyrodą, wszystko to wywiera wpływ, kształtując jego charakter, a w sposób szczególny: wrażliwość, opiekuńczość, troskliwość, odwagę. Cechy te niewątpliwie nie są bez znaczenia w zawodzie lekarskim.

Szkołę podstawową przy ulicy Grochowskiej na „Kamionku” rozpoczyna od II klasy. Potrafił już wtedy czytać, pisać i rachować. Te umiejętności niewątpliwie wykształciła w nim matka, która była nauczycielką po studiach pedagogicznych. Do pierwszej komunii świętej przystąpił mając 7 lat. Uroczystość ta miała miejsce w kościele rzymsko-katolickim w pobliżu ul. Grochowskiej „na Kamionku”. Również w tym samym kościele w wieku dziesięciu lat otrzymuje sakrament bierzmowania. Bierzmuje go kardynał August Hlond, wypowiadając znamienne słowa: „Ego Te nomine Christophus”, tj. Krzysztof. Dworek na skraju Wawra opuszczają w roku 1938 i zamieszkują na ul. Śniadeckich 17 (Warszawa Śródmieście).

*Człowiek nosi w sobie większego od siebie.
(Antonie de Saint Exupéry)*

Przychodzi rok 1939, wybucha II wojna światowa. Ojciec, oficer łączności, powołany do wojska, idzie na front. Zbyszek wraz z matką pozostaje w Warszawie. Oblężenie Warszawy przeżywają cudem. Ulica Śniadeckich oraz Plac Zbawiciela zostają prawie doszczętnie zniszczone. Następuje okupacja hitlerowska, występują ogromne trudności w codziennym życiu. Niemcy likwidują szkoły. Początkowo zezwalają jedynie na siedmioklasową szkołę podstawową w języku niemieckim. Taką szkołę kończy Zbyszek w czerwcu w 1942 roku, mając opanowany język niemiecki w mowie i piśmie, nabywa również umiejętności pisania gotykiem.

Gimnazjum rozpoczyna w tym samym roku na tajnych kompletach w grupie dziesięciu chłopców. Każda lekcja odbywa się w innym mieszkaniu. Nauczali wówczas profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego działający w strukturach Armii Krajowej: prof. Kołakowski, prof. Misirro, prof. Cebertowicz, prof. Cyfrowicz, który również wykładał nauki o broni. Grupa uczęszczająca na tajne komplety to chłopcy, którzy należą do słynnej konspiracyjnej organizacji harcerskiej – Szare Szeregi. Wszyscy byli po ślubowaniu, zaś program działania został określony w koncepcji „Dziś, Jutro, Pojutrze”, w którym „Dziś” oznaczało konspirację i przygotowanie do powstania, „Jutro” – otwartą walkę, „Pojutrze”

– pracę w wolnej Polsce. Znajomość języka niemieckiego okazała się Zbyszkowi bardzo pomocna w realizowaniu programu „Dziś”, czyli przygotowaniu do powstania warszawskiego, w którym brał czynny udział. 17 stycznia 1945 roku rozwiązana została słynna konspiracyjna organizacja harcerska – Szare Szeregi.

To co kochamy mówi nam jakimi jesteśmy.

(Thomas Merton)

Po wyzwoleniu w roku 1945 Z. Papierowski kończy gimnazjum. Dwa lata później otrzymuje świadectwo dojrzałości w liceum im. Stefana Batorego o profilu matematyczno-przyrodniczym. Wówczas staje przed problemem podjęcia decyzji o wyborze zawodu, zainteresowania – lotnictwo, medycyna. Równocześnie składa dokumenty na oba kierunki: Wydział Lotnictwa Politechniki Warszawskiej i na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. Na obie uczelnie został przyjęty. Rok studiów na Wydziale Lotniczym Politechniki Warszawskiej i kontakt z Wydziałem Lekarskim pozwala mu na odnalezienie samego siebie, wówczas postanawia wrócić do medycyny. W roku 1948 zostaje przyjęty w poczet słuchaczy Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. W tym momencie sprawdzają się prorocze słowa profesora Z. Kieturakisa – ojca chrzestnego, sprzed osiemnastu lat „Zbysiu bądź taki jak Zdzisio”.

W okresie studiów jest czynnym członkiem dwóch kół naukowych – anatomii patologicznej i położniczo-ginekologicznego. Będąc członkiem koła anatomii patologicznej wiele godzin spędza czynnie w prosektorium w celu szczegółowego poznania anatomii człowieka, anatomii topograficznej, zdaje sobie sprawę, że bez znajomości obu anatomii nie można być dobrym lekarzem ani chirurgiem. Podczas studiów, w latach 1951 do 1953, na prośbę autora podręcznika „Anatomia patologiczna” prof. dr n. med. Ludwika Paszkiewicza opracowuje ikonografię i ilustruje tę książkę. W roku wydania (1954) otrzymuje egzemplarz z dedykacją: „Młodemu koledze Zbigniewowi Papierowskiemu dziękuję za opracowanie ikonografii, bez której nie byłoby podręcznika”. Studia lekarskie kończy w 1953 roku, otrzymując 20 stycznia 1954 roku tytuł lekarza i dyplom Akademii Medycznej w Warszawie.

Nakazem pracy nr 2142/54 z dnia 1 lutego 1954 roku zostaje skierowany do pracy w szpitalu miejskim w Elblągu, na oddział ginekologiczno-położniczy, na stanowisko lekarza. Podczas pracy na tym oddziale w grudniu 1956 roku kończy kurs onkologii ginekologicznej, wczesnego rozpoznawania raka narządów rodnych kobiecych, organizowany przez Wojewódzką Poradnię Ginekologiczną Kliniki Chorób Kobiety Akademii Medycznej w Gdańsku. W styczniu 1957 roku Z. Papierowski zdaje egzamin, w wyniku którego otrzymuje I stopień specjalizacji w zakresie położnictwa i ginekologii. Przez następne dwa lata, tj. od roku 1957 do 1959, pracuje na oddziale chirurgii miejskiego szpitala w Elblągu. Od grudnia 1959 do grudnia 1961 jest zatrudniony w Wojewódzkim Wydziale Zdrowia w Gdańsku, na stanowisku kierownika oddziału profilaktyki i lecznictwa. W tym czasie modernizuje szpital w Kartuzach w zakresie profilaktyki i lecznictwa, który zostaje oddany do użytku w 1962 roku. Integruje wszystkie placówki służby zdrowia na terenie powiatu wejherowskiego i puckiego, z których tworzy zespoły opieki zdrowotnej.

Dzięki umiejętności godzenia obowiązków administracyjno-organizacyjnych wynikających z funkcji kierowania oddziałem profilaktyki i leczenia Wojewódzkiego Wydziału Zdrowia w Gdańsku z nauką, przychylności ludzkiej oraz zwierchników ma już wtedy doskonałą znajomość anatomii i anatomii topograficznej oraz dwuletnie doświadczenie w chirurgii zdobyte w latach 1957-1959 w Elblągu, równocześnie pracuje jako wolontariusz u ojca chrzestnego, prof. Z. Kieturakisa, kierownika III Katedry Kliniki Chirurgii Gdańskiej Akademii Medycznej. Profesor Z. Kieturakis jest już wtedy sławnym chirurgiem, który w roku 1950 z powodzeniem operuje króla Wielkiej Brytanii Jerzego VI, a od królowej Elżbiety otrzymuje Rolls Royce’a, który stwarza mu duże kłopoty w czasach PRL-u.

Zbigniew Papierowski, specjalista I stopnia, w latach 1959-1961 pracując jako wolontariusz w III Klinice Chirurgii AMG, poznaje zarówno techniki operacyjne stosowane przez swojego ojca chrzestnego, jak i opanowuje pod jego kierunkiem technikę otwierania powłok brzusznych bez skalpela (metodą Cohena-Starka), które stosuje z powodzeniem w trakcie wykonywania własnych zabiegów chirurgicznych w II Klinice Położnictwa AMG. Podczas wolontariatu wypracowuje własne techniki operacyjne, wyznając zasadę, „że operatorzy różnią się między sobą w szczegółach techniki, a każdy zabieg nosi znamię osobowości operatora i nawet najlepsza książka ani nauczyciel nie zmieni partacza w artystę”.

Przebywając w roku 1989 w klinice Evangelisches Krankenhaus Bethesda GmbH w Duisburgu, na oddziale prof. H. Wernera, naucza go i jego zespół lekarzy otwierania powłok brzusznych metodą bez skalpela (metodą Cohena-Starka), za co otrzymuje szczególne podziękowania i wyrazy uznania od prof. H. Wernera. Metoda Cohena-Starka, choć opracowana kilkadziesiąt lat wcześniej, nieznana zespołowi prof. H. Wernera jest ewenementem w tak wytwornej klinice. Z. Papierowski był niewątpliwie człowiekiem obdarzonym dużym talentem, którego nie szczędziła mu zarówno natura, jak i wola Boża.

Prawdziwy lekarz nosi swoich pacjentów w sercu.

(Wladimir Lindenberg)

W grudniu 1961 roku lekarz specjalista I stopnia ginekologii i położnictwa Z. Papierowski uzyskuje etat asystenta w II Klinice Położnictwa i Chorób Kobięcych AMG. Od października 1962 do października 1966 odbywa tam studia doktoranckie ministerstwa zdrowia. Dnia 15 marca 1967 roku uzyskuje stopień doktora nauk medycznych w zakresie położnictwa i chorób kobiecych na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Uzasadnienie i zakres wiarygodności testu krwinek płodowych w rozpoznawaniu ciąży pozamacicznej”, nadany uchwałą Rady Wydziału Lekarskiego AMG.

W październiku 1967 roku zdobywa też II stopień specjalizacji w zakresie położnictwa i chorób kobiecych oraz obejmuje etat adiunkta w II Klinice Położnictwa i Chorób Kobięcych AMG. Do 1971 roku Z. Papierowski adiunkt II Kliniki Położnictwa i Chorób Kobięcych, a od roku 1972 adiunkt w Klinice Rozrodczości Instytutu Położnictwa i Chorób Kobięcych, równocześnie pełni do roku 1982 funkcję zastępcy kierownika Kliniki Rozrodczości Instytutu Położnictwa i Chorób Kobięcych prof. dr hab. n. med. Wojciecha Gromadzkiego. W tym czasie, 27 marca 1975 roku, zostaje powołany przez Wojewódzki Urząd Zdrowia i Opieki Społecznej na Rzecznika Dobra Służby Zdrowia przy Okręgowej Komisji Kontroli Zawodowej przy Urzędzie Wojewódzkim w Gdańsku.

Praca doktorska jest wyrazem umiejętności i zamiłowania Z. Papierowskiego do badań morfologicznych. Jego badania przyczyniają się do coraz szerszego stosowania cytologii eksfoliatywnej w ginekologii. Zaczyna ona być wykorzystywana w praktyce onkologicznej i endokrynologicznej, a Z. Papierowski staje się ekspertem, przez lata prowadząc Pracownię Cytologii i Kolposkopii, w której szkoli lekarzy asystentów z Kliniki i spoza niej. Stosowanie nowych technik badawczych przez Z. Papierowskiego posłużyło mu do podjęcia i ukończenia badań nad trofoblastem we wczesnej ciąży. Badania te ma możliwość prowadzić przy pomocy elektronowego mikroskopu stereoskopowego (EEM) oraz mikrodensytometru Barr&Stroud. Wiedzę tę wykorzystuje i opisuje w rozprawie habilitacyjnej pt. „Wpływ wybranych progesteronów stosowanych do osłony ciąży na obraz kliniczny zmiany morfologicznej i aktywność proliferacyjną trofoblastu”. 22 kwietnia 1982 roku Z. Papierowski otrzymuje stopień naukowy doktora habilitowanego nauk medycznych w zakresie położnictwa i chorób kobiecych, nadany uchwałą Rady Wydziału Lekarskiego AMG.

Jednym z kierunków zainteresowań Z. Papierowskiego w ginekologii jest ginekologia prokreacyjna. Dziedzina ta to studia nad diagnostyką i leczeniem stanów ograniczenia płodności małżeńskiej (niepłodność). W praktyce przy ograniczonej płodności wykorzystuje metodę inseminacji domacicznej.

nej – osiąga założone efekty z dużym powodzeniem. Również w kręgu jego zainteresowań naukowych pozostaje metoda pozaustrojowego zapłodnienia in-vitro. Jest współautorem prac naukowych prof. W. Gromadzkiego, wybitnego znawcy ginekologii prokreacyjnej, który prowadzi współpracę naukową na forum międzynarodowym European Society of Human Reproduction and Embryology (ESHRE) od roku 1951, a Z. Papierowski jako współautor uczestniczy w tych pracach od roku 1968, zaś w roku 1971 zostaje członkiem honorowym ESHRE, a w roku 1975 w uznaniu jego własnych prac naukowych zostaje członkiem tego towarzystwa jako jeden z sześciu polskich lekarzy.

W ginekologii prokreacyjnej zajmuje się szczególnie niepłodnością pochodzenia jajowodowego, zmiany chorobowe leczy zachowawczo i operacyjnie udrażniając zamknięte światło jajowodów. Dzięki znajomości szeroko stosowanej laparoskopii wykazuje, że występowanie endometriozy jest częstą przyczyną zmian chorobowych jajowodów prowadzących do niepłodności. Mając dużą wiedzę, wprowadza leczenie progesteronami. Niedrożność jajowodową usuwa zabiegiem operacyjnym wymagającym dużej precyzji – odnosi sukcesy, dzięki czemu wiele rodzin zawdzięcza mu posiadanie potomstwa, dlatego otrzymuje przydomek „Wujek Bocian”.

Prawdziwe powołanie każdego polega tylko na jednym: na odnalezieniu siebie samego.
(Herman Hesse)

Swoimi umiejętnościami i bogatymi doświadczeniami potrafił dzielić się z innymi. Jako lekarz specjalista posiada pełną znajomość swojej specjalności, odznaczając się wybitnymi zdolnościami operacyjnymi w zakresie położnictwa i chirurgii ginekologicznej oraz operacjami plastycznymi w zakresie ginekologii i to zarówno w domenie operacji zachowawczo-odtwórczych, jak i doszczętnych w zakresie nowotworów narządów płciowych kobiety. Umiejętności uzyskane podczas pracy w oddziałach chirurgicznych wykorzystuje w razie konieczności jako istotny element wyszkolenia operacyjnego w pracy na oddziale ginekologicznym. Opanował doskonale techniki laparoskopii, samodzielnie wykonał osiemset zabiegów laparoskopowych, niejednokrotnie w ich trakcie instruując i szkoląc specjalizujących się lekarzy oraz uczestników kursów laparoskopowych.

Był cenionym wykładowcą prowadzącym zajęcia na kursach niepłodnościowych w II Klinice Położnictwa i Chorób Kobietych AMG. Prowadził zajęcia na kursach cytodiagnostyki onkologicznej, zorganizowanych w Instytucie Położnictwa i Chorób Kobietych. Przeszkolił w zakresie diagnostyki i technik badania laparoskopowego wielu lekarzy o specjalności ginekologicznej, chirurgicznej, internistycznej zarówno w AMG, jak też w innych ośrodkach akademickich w kraju (Warszawa, Łódź, Wrocław). Czternaście lat nauczał studentów wykonywania operacji położniczych i ginekologicznych na fantomie. Prowadził również zleczone seminaria i konwersatoria dla grup studenckich ostatnich dwóch lat studiów. Uchwałą Senatu AMG otrzymał w 1975 roku indywidualną nagrodę trzeciego stopnia za osiągnięcia w pracy naukowo-dydaktycznej i organizacyjnej. Był kierownikiem specjalizacji lekarzy na pierwszy oraz drugi stopień w zakresie położnictwa i chorób kobiecych. Brał czynny udział w szkoleniu podyplomowym lekarzy województwa gdańskiego, śląskiego i bydgoskiego.

W dorobku naukowym z okresu pracy w strukturach AMG opublikował 49 prac w czasopiśmie krajowych i zagranicznych o szerokiej tematyce ginekologiczno-położniczej, dotyczących zagadnień zarówno klinicznych, jak i teoretycznych, oraz wiele prac w latach 1968-1999 na forum międzynarodowym (ESHRE).

Wykonywanie obowiązków jest codziennym bohaterstwem, ale bez dekoracji orderami.
(Werner Krauss)

W roku 1982, po 31 latach pracy w strukturach AMG, pracy naukowej klinicznej i dydaktycznej w II Klinice Położnictwa i Chorób Kobięcych i następnie w Klinice Rozrodczości Instytutu Położnictwa Chorób Kobięcych tejże Akademii dr hab. n. med. Z. Papierowski zmuszony jest wrócić do rodzinnego miasta, Warszawy. Decyzję opuszczenia AMG podejmuje z ciężkim sercem i kosztem rezygnacji z własnych ambicji zawodowych i przywiązania do gdańskiej uczelni. Decyzję podejmuje celem zapewnienia godnej opieki samotnym i bardzo już wiekowym rodzicom.

W dniu 20 grudnia 1982 roku Z. Papierowski przystępuje do ogłoszonego przez Departament Zdrowia Ministerstwa Komunikacji w Warszawie konkursu na stanowisko ordynatora Oddziału Położniczo-Ginekologicznego Centralnego Szpitala Kolejowego Warszawa-Międzylesie. Członkowie komisji konkursowej jednogłośnie przegłosowują kandydaturę dr. hab. Z. Papierowskiego na ordynatora oddziału. Nie bez znaczenia dla takiego rozstrzygnięcia są opinie potwierdzające osiągnięcia naukowe, kliniczne i chirurgiczne z okresu trzydziestu jeden lat pracy w AMG. Na stanowisku ordynatora Z. Papierowski zostaje zatrudniony z dniem 1 stycznia 1983 roku. Po objęciu ordynatury staje się niemal twórcą tego oddziału. Pod własnymi auspicjami i zgodnie ze swoją wiedzą oraz doświadczeniem naukowym i klinicznym reorganizuje, modernizuje i wyposaża w nowoczesny sprzęt cały oddział, dzięki bardzo fortunnemu patronatowi Okręgowej Dyrekcji PKP nad całością przedsięwzięcia (jej ówczesnym dyrektorem ds. inwestycyjnych był mgr inż. Marek Borkowski). W ciągu sześciu tygodni oddział zostaje wyremontowany, zmodernizowany i wyposażony w nowoczesny sprzęt medyczny, tj. tomograf komputerowy, ultrasonograf Siemens, mikroskopy wysokiej klasy, laparoskop oraz laparoskop z torem wizyjnym. W czasie remontu wydzielony zostaje drugi blok operacyjny „B” przeznaczony do operacji położniczych, tj. cesarskich cięć oraz stanowisko reanimacyjne dla noworodków.

Ordynator Z. Papierowski wprowadza zmodernizowany system rooming-in jako rozwiązanie hospitalizacji położnic i noworodków, co pozwala znacznie zmniejszyć umieralność okołoporodową. System rooming-in został zmodyfikowany i wprowadzony jako pierwszy w kraju w Klinice Rozrodczości Instytutu Położnictwa i Chorób Kobięcych AMG w roku 1961 przez prof. W. Gromadzkiego, z którym w ścisłej współpracy pozostawał Z. Papierowski. W obu blokach, A – operacyjnym i B – porodowym wprowadza się muzykoterapię. Blok porodowy B zostaje wyposażony w ultrasonograf Siemens. Zbigniew Papierowski modernizuje i wyposaża także pracownię cytologiczną przez zainstalowanie digestorium oraz wysokiej klasy nowoczesnych mikroskopów, dzięki którym uzyskuje znaczną poprawę wykrywalności wczesnych postaci raka szyjki macicznej. Zainstalowane laparoskopy pozwalają na diagnozowanie i operowanie metodami laparoskopowymi, a mianowicie operacje są przeprowadzone z pominięciem otwierania jamy brzusznej (laparotomii). Natomiast diagnozowanie za pomocą laparoskopii pozwala na ustalenie chorobowych przyczyn niepłodności, które są wyleczalne, m.in. endometrioza. Po modernizacji oddziału pod kierownictwem Z. Papierowskiego wykonywany jest pełen zakres operacji: położnicze (cięcia cesarskie), chirurgii ginekologicznej w domenie operacji zachowawczych, odtwórczych i doszczętnych w zakresie nowotworów kobiecych narządów płciowych oraz operacji plastycznych udrażniających światło jajowodów. Generalnie są to operacje radykalne, zachowawcze i plastyczne. Ze społeczeństwu swojemu przekazuje i naucza metody otwierania powłok brzusznych bez skalpela.

Na oddziale prof. Z. Papierowski szkoli lekarzy w zakresie technik laparoskopowych i operacyjnych, specjalizuje na I i II stopień swoich lekarzy w zakresie położnictwa i chorób kobiecych, specjalizację I stopnia uzyskuje dwunastu lekarzy, zaś stopień II uzyskuje osiemnastu lekarzy, jest również promotorem trzech doktoratów. W zakresie technik laparoskopowych szkoli nie tylko lekarzy z swojego oddziału, ale również lekarzy specjalistów II Kliniki Położnictwa i Ginekologii Instytutu Położnictwa

i Ginekologii Akademii Medycznej w Warszawie prowadzonej przez prof. Jadwigę Kuczyńską-Sicińską. Decyzją Komisji Egzaminacyjnej Doktorskiej Dziekanatu Pierwszego Wydziału Lekarskiego Warszawskiej Akademii Medycznej Z. Papierowski zostaje powołany na jej członka, co skutkuje uczestnictwem w komisji otwierającej przewody doktorskie i przyznającej stopnie doktorskie.

Zbigniew Papierowski, wieloletni członek Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, zostaje przewodniczącym sekcji medycyny komunikacyjnej PTL. Rozwija podupadłą sekcję medycyny kolejowej, która na koniec roku sprawozdawczego jest wiodącą pośród sekcji naukowych PTL-u. Powstaje 11 kół zrzeszających 895 członków. Na zorganizowanych w tym czasie sympozjach naukowych wygłoszono 79 referatów. Dzięki niemu istniejące Kolejowe Sanatorium Uzdrowskowie w Ciechocinku zostaje rozbudowane, wyremontowane, wyposażone i przekształcone w Kolejowy Szpital Uzdrowski, który został oddany do użytku 1 października 1991 roku. Równocześnie od roku 1983 Z. Papierowski jest członkiem Rady Naukowej Centralnego Ośrodka Badawczego Kolejowej Służby Zdrowia, w którym czynnie pracuje do momentu jego rozwiązania wskutek reorganizacji w 1989 roku (rok śmierci prof. J. Banaszkiewicz, dyrektora ośrodka).

Nie ma takiego człowieka, który by nie kochał, ale cała rzecz w tym, co kocha.
(św. Augustyn)

W pracy na Oddziale Położniczo-Ginekologicznym Centralnego Szpitala Kolejowego Z. Papierowski korzystał z doświadczenia zdobytego w czasie pracy w strukturach AMG. Kształcił lekarzy oddziału, przekazując im wiedzę w zakresie ginekologii prokreacyjnej, a zwłaszcza leczenie niepłodności zarówno metodami zachowawczymi, jak i operacyjnymi. W diagnostyce stosuje laparoskopię, przy pomocy której wykrywa endometriozę jako przyczynę niepłodności. Udrażnianie światła jajowodu przeprowadza się za pomocą operacji plastycznych. W leczeniu niepłodności stosuje metodę inseminacji domacicznej z dużym powodzeniem. W przypadku pierwszych piętnastu par, u których zastosowano tę metodę, pięć par zostało zapłodnionych za pierwszym razem. Przedmiotem zainteresowań Z. Papierowskiego była także metoda zapłodnienia pozaustrojowego in-vitro.

Wieloletnia praktyka lekarska poparta pracami naukowymi uczyniła z niego niekwestionowanego znawcę zagadnień niepłodności małżeńskiej. W czasie pracy z CSK w latach 1983-2004 kontynuuje badania w tym zakresie. Specjalizuje swoich lekarzy w dziedzinie leczenia niepłodności, wspiera i promuje prowadzenie innowacyjnych badań i nawiązywanie kontaktów z klinikami specjalistycznymi w dziedzinie prokreacji m.in. in-vitro. Wyszczególniony na oddziale przez Z. Papierowskiego lekarz specjalista II stopnia Piotr Lewandowski jest entuzjastą zapłodnienia pozaustrojowego, a zatem wyjeżdża na praktykę do Kliniki Novum w Essen, która jest wtedy jednym z ośrodków kształcenia lekarzy w zapłodnieniu pozaustrojowym in-vitro. Po powrocie z Essen w roku 1994 lek. P. Lewandowski dokonuje 53 stymulacji metodą in-vitro w przychodni NOVUM – wszystkie udane. 27 stycznia 1995 roku ordynator Oddziału Ginekologiczno-Położniczego w CSK – Z. Papierowski cięciem cesarskim sprowadza na świat ciężą mnogą pochodzącą z pierwszej stymulacji. Rodzą się dwie dziewczynki i jeden chłopiec. W sumie Z. Papierowski w roku 1995 dokonuje 53 cięć cesarskich i odbiera ciężę mnogie, pochodzące z zapłodnienia pozaustrojowego. Profesor Z. Papierowski nie stał się jednak entuzjastą zapłodnienia pozaustrojowego. W miarę upływu czasu nagromadzone doświadczenia ujawniły wiele niepożądanych skutków ubocznych obciążających zarówno zdrowie matki, jak i niejednokrotnie dziecka.

Życia nie można wybrać, ale można z niego coś zrobić.

(Peter Lieppert)

W trakcie pięćdziesięciu lat pracy w zawodzie lekarza Z. Papierowski, odznaczając się wybitnymi zdolnościami i posługując się własnymi technikami operacyjnymi, wykonał sześćdziesiąt tysięcy udokumentowanych operacji, tj. operacji położniczych, operacji z zakresu chirurgii ginekologicznej, zachowawczo-odtwórczej, operacji doszczętnych nowotworów narządów kobiecych, laparoskopowych, plastycznych. Niejednokrotnie zmuszony był przy operacjach nowotworów narządów kobiecych do operacji w obrębie miednicy dużej. Dał się poznać jako utalentowany operator, zdobywając olbrzymi szacunek wśród pacjentów, kolegów, jak również zwierzchników. Skutecznie łączył zajęcia klinicysty z pracą naukowo-dydaktyczną. Posiadał pełną znajomość swojej specjalizacji, odznaczając się wybitnymi zdolnościami operacyjnymi w zakresie położnictwa i chirurgii ginekologicznej. W ciągu swojej pracy wykonał 9 tysięcy zabiegów laparoskopowych. Działalność Z. Papierowskiego, a zwłaszcza prowadzenie wykładów i zajęć praktyczno-klinicznych ze studentami, zasługuje na najwyższą ocenę ze względu na wykazywaną pieczołowitość, technikę, zamiłowanie i zdolności dydaktyczne oraz znajomość merytoryczną przedmiotu nauczania. Był bardzo wysoko ceniony jako człowiek, ponieważ cechowało go poczucie lojalności, koleżeństwa, uczciwości, obowiązkowości, które na przestrzeni całego życia zapewniły mu szacunek i przyjaźń otoczenia.

Odnaczony m.in.: Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem „Za ofiarność i odwagę” oraz odznaką „Zasłużonym Ziemi Gdańskiej”. Za działalność naukowo-szkoleniową w oddziale gdańskim Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego otrzymał czterokrotnie nagrodę naukową im. Henryka Gromadzkiego (w latach 1965, 1966, 1974 i 1981). Podczas jubileuszu XXV-lecia gdańskiego oddziału PTG, otrzymał I nagrodę im. Henryka Gromadzkiego za prace naukowe wygłoszone od 5 kwietnia 1971 do 23 lutego 1974 r. na posiedzeniach naukowych oddziału gdańskiego PTG. 21 maja 1981 r. otrzymuje I nagrodę im. Henryka Gromadzkiego za prace wygłoszoną na posiedzeniu naukowym gdańskiego oddziału PTG pod tytułem: „Wpływ wybranych progesteronów stosowanych do osłony ciąży na obraz kliniczny zmiany morfologicznej i aktywność proliferacyjna trofoblastu”.

Był wieloletnim, aktywnym i zasłużonym członkiem Polskiego Towarzystwa Lekarskiego i Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego, twórcą Sekcji Medycyny Komunikacyjnej PTL. Od 1955 roku był członkiem oddziału gdańskiego Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego (członek Sekcji Płodności i Niepłodności oraz Sekcji Balneoterapii Ginekologicznej). W latach 1967-1974 pełnił funkcję skarbnika oddziału gdańskiego PTG, będąc członkiem zarządu tegoż Towarzystwa. W latach 1983-1999 był wice-przewodniczącym oddziału warszawskiego PTG. Wielokrotnie wygłaszał samodzielne referaty z zakresu leczenia niepłodności organizowane w całej Polsce przez Sekcję Płodności i Niepłodności PTG. Od 1960 roku był członkiem Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, a w latach 1983-1999 wice-przewodniczącym Zarządu Głównego PTL. W 1983 roku został przewodniczącym Sekcji Medycyny Komunikacyjnej PTL. Od 1960 pełnił szereg funkcji w związkach zawodowych pracowników służby zdrowia, Ogólnopolskim Komitecie Frontu Jedności Narodu, Klubie Oficerów Rezerwy. W roku 1974 Minister Obrony Narodowej rozkazem 0185 z 13 września 1974 roku mianował kapitana Z. Papierowskiego na stopień majora.

Autor i współautor ponad 100 prac naukowych, opublikowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych. Przestrzegał wiernie przysięgi Hipokratesa, był ofiarnym pracownikiem ochrony zdrowia, stał się chlubą polskiej społeczności lekarskiej, za co został uhonorowany nadanym przez rektora Warszawskiej Akademii Medycznej dnia 6 czerwca 2003 roku Dyplomem *Academia Medica Varsoviensis Republica Salutis* za zasługi dla medycyny polskiej. W roku 2004 zrzeka się ordynatury i przestaje pracować w CSK w Międzyzlesiu.

Owszem można sobie wybierać drogę, ale nie ludzi, których się spotyka.
(Artur Schnitzler)

Znakomity lekarz, ceniony dydaktyk, uznany naukowiec nie doczekał się jednak skutecznej opieki w chorobie, która okazała się śmiertelna, choć hospitalizowany był w macierzystym szpitalu – Międzyleski Szpital Specjalistyczny, ul. Bursztynowa 2, Warszawa-Międzylesie. Za prawidłową diagnozą poszły zbyt późno należyte działania. Na skutek tych zaniedbań mój śp. mąż doznał niepotrzebnych cierpień i zmarł z powodu szoku septycznego 10 czerwca 2014 r.

Alina Chmielowska-Papierowska

OSTATNIE POŻEGNANIE ŚP. ZBIGNIEWA PAPIEROWSKIEGO WYGŁOSZONE W TRAKCIE UROCZYŚCOCI POGRZEBOWYCH 17 CZERWCA 2014 ROKU

Z wielkim żalem żegnajmy dziś śp. profesora doktora habilitowanego nauk medycznych w zakresie położnictwa i chorób kobiecych Zbigniewa Papierowskiego. Należy podkreślić, że śp. Zmarły poświęcił 50 lat życia pracy dydaktycznej, naukowej i klinicznej. Był wysokiej klasy specjalistą, nie tylko w pionie położniczo-ginekologicznym, lecz również we wszystkich pokrewnych dziedzinach. Zbigniew Papierowski to prekursor badań operacyjno-laparoskopowych w polskiej ginekologii, odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem za Ofiarność i Odwagę oraz Złotą Odznaką „Zasłużony Ziemi Gdańskiej”. W roku 1982 drogą konkursu objął i przez 20 lat piastował stanowisko Ordynatora Oddziału Położnictwa i Ginekologii Centralnego Szpitala Kolejowego w Warszawie Międzylesiu. Wyróżnił się ogromnymi zasługami w dziedzinie operacyjnego leczenia nowotworów narządu rodowego. Był aktywnym i zasłużonym członkiem Polskiego Towarzystwa Lekarskiego i Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego, twórcą Sekcji Medycyny Komunikacyjnej w Polsce. Bogaty jest dorobek naukowy śp. Zmarłego, na który składa się ponad sto prac naukowych opublikowanych w literaturze krajowej i światowej.

Śp. Zbigniew Papierowski przestrzegał wiernie przysięgi Hipokratesa. Był człowiekiem głębokiej wiary, ogromnej wiedzy i kultury osobistej, oddanym całą duszą ludziom chorym, potrzebującym pomocy. Duchowo łączył się często w modlitwie z Matką Bożą i z jej małym obrazkiem nie rozstawał się nigdy. Bardzo przeżył zamach na Jana Pawła II. W swoim gabinecie umieścił Jego portret oświetlony małymi żaróweczkami. W ostatnich latach życia sam doświadczył wielu chorób. Jednak zawsze swoim optymizmem i dobrocią obdarzał innych, a jak pisał ks. Mieczysław Maliński: „dobry człowiek jest jak rzeka, przychodzą do niego spragnieni ludzie...”. Zawsze znalazł czas dla chorych, nawet wówczas, gdy wychodził z sali operacyjnej bardzo zmęczony. Śp. Zbigniew Papierowski kochał wszelkie przejawy piękna, a ono zdaniem Cypriana Kamila Norwida: „...na to jest, by zachwycalo do pracy, praca, by się zmartwychwstało”. Cenił bezinteresowną przyjaźń i swoim przyjaciółom pozostał wierny do końca swych dni, nawet wówczas, kiedy ciężka choroba dawała o sobie znać.

Warto podkreślić, że głęboką wiedzą dzielił się zawsze z innymi. Był ofiarnym pracownikiem ochrony zdrowia. Stał się chlubą polskiej społeczności lekarskiej. Dziś świat medycyny, pacjenci i przyjaciele tracą wybitnego, niezwykle wrażliwego i szlachetnego Człowieka, który należycie wypełnił Boże posłannictwo i pozdrawia nas z wysokości nieba. Mam nadzieję, że razem ze św. Janem Pawłem II wyprosi u Stwórcy dla nas wszystkich wiele łask. Wierny był nauczaniu św. Jana Pawła II, którego myśli zawarte w licznych dziełach często rozważał. „...Boża miłość nie nakłada na nas ciężarów, których nie moglibyśmy unieść, ani nie stawia nam wymagań, którym nie moglibyśmy sprostać. Jeśli wzywa, przychodzi z konkretną pomocą...”

Żona

Alina Chmielowska-Papierowska

SPIS PRAC PROF. ZBIGNIEWA PAPIEROWSKIEGO

(wybór)

1961

1. Bezbolesne prowadzenie porodu przy pomocy trójchloroetylenu. [W:] Pamiętnik III Dnia Anestezjologicznego. Poznań, 1961, 50-52.

1962

2. Wpływ trójchloroetylenu na czynność skurczową macicy w czasie porodu w zestawieniu z wynikami in vitro. [W:] Referaty i streszczenia XV Zjazdu Ginekologów Polskich, Gdańsk, 1962, 242-246. (Współaut.: Cz. Kłyszejko, T. Lakomy).

1963

3. Działanie trichlorenu w znieczuleniu porodowym. Biul. Inf. Cefarm 1963, 11/12, 310-313.
4. Wpływ trójchloroetylenu na czynność skurczową macicy w czasie porodu w zestawieniu z wynikami in vitro. Pol. Tyg. Lek. 1963, 18, 36, 1333-1338. (Współaut.: Cz. Kłyszejko, T. Lakomy).
5. Znieczulenie trójchloroetylenem w porodach fizjologicznych. Pol. Tyg. Lek. 1963, 18, 25, 900-903.

1964

6. Diagnosis of extrauterine pregnancy. Lancet 1964, 2, 7362, 763-764. (Współaut.: M. W. Wdowiak, W. Gromadzki).
7. Effects of trichloroethylene on the contractility of the uterus during labor compared with the effects obtained in vitro. Pol. Med. J., 1964, 3, 2, 472-481. (Współaut.: Cz. Kłyszejko, T. Lakomy).
8. Ocena porównawcza testu PSP (Specka) i przedmuchiwanie jajowodów powietrzem w świetle „oceny zbiorczej”. [W:] Niepłodność pochodzenia jajowodowego / pod red. W. Gromadzkiego. Gdańsk, 1964, 327-341. (Współaut.: W. Gromadzki, J. Łukasik).
9. Przyczynę w sprawie rozpoznawania różniczkowego ciąży pozamacicznej przy pomocy oznaczeń hemoglobiny płodowej. [W:] Niepłodność pochodzenia jajowodowego / pod red. W. Gromadzkiego. Gdańsk, 1964, 565-572. (Współaut.: M. W. Wdowiak, W. Gromadzki).
10. W sprawie zastosowania fonografii do przedmuchiwania kimograficznego jajowodów. [W:] Niepłodność pochodzenia jajowodowego / pod red. W. Gromadzkiego. Gdańsk, 1964, 289-297.

1965

11. A comparative evaluation of the phenolsulphonphthalein test and the Rubin test for tubal potency. Am. J. Obstetr. 1965, 92, 8, 1094-1101. (Współaut.: W. Gromadzki, J. Łukasik).
12. Możliwość przechodzenia krwinek płodowych do krążenia ciężarnej w przebiegu sztucznego przerwania ciąży. [W:] XVI Zjazd Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego, Łódź, 23-25.09.1965: [streszczenia], 136. (Współaut.: W. Wdowiak).
13. Pomiar średnicy jajowodów drożnych i przewężonych. Ginekol. Pol. 1965, 36, 6, 623-635. (Współaut.: W. Gromadzki).
14. Porównanie wyników immunologicznej próby ciąży z wynikami próby Aschheima-Zondeka. Ginekol. Pol. 1965, 36, 4, 423-427. (Współaut.: H. Wiskont-Buczowska).

15. Postępowanie w dochodzeniu przyczyn i leczeniu krwawień okresu przekwitania. [W:] XVI Zjazd Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego, Łódź, 23-25.09.1965. : streszczenia, 115-116. (Współaut.: W. Gromadzki).
16. Résultats cliniques de l'influence du trichlorethylene (TCE) sur la contractilité de l'utérus gravide pendant l'accouchement comparés aux résultats des examens in vitro. Gynéc. Obstetr. 1965, 64, 5, 665-672. (Współaut.: T. Lakomy, Cz. Kłyszajko).

1966

17. A comparative evaluation of the phenolsulfonphthalein test and the rubin test for tubal patency. *Obstet. Gynecol. Survey* 1966, 21, 1, 128-131. (Współaut.: W. Gromadzki, J. Łukasik).
18. The fetal erythrocyte test in the diagnosis of ectopic pregnancy. *Pol. Med. J.* 1966, 5, 5, 1166-1176.
19. Test krwinek płodowych w rozpoznawaniu ciąży pozamacicznej. *Ginekol. Pol.* 1966, 37, 5, 471-480.

1967

20. Możliwość przechodzenia krwinek płodowych do krążenia ciężarnej w przebiegu sztucznego przerwania ciąży. [W:] XVI Zjazd Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego, Łódź, 23-25.09.1965. Warszawa, 1967, 832-835. (Współaut.: W. Wdowiak).
21. Rokowania w poronieniach zagrażających w aspekcie badań nad diaminooksydazą. [W:] XVI Zjazd Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego, Łódź, 23-25.09.1965. Warszawa, 1967, 923-925. (Współaut.: H. Wiskont-Buczowska).
22. Uzasadnienie i zakres wiarygodności testu krwinek płodowych w rozpoznawaniu ciąży pozamacicznej. Gdańsk : Akademia Medyczna, 1967, [14], 43 s. [Rozpr. dokt.].

1968

23. Odległe wyniki leczenia nadżerek za pomocą elektrokoagulacji. *Ginekol. Pol.* 1968, 39, 1, 29-36. (Współaut.: S. Grot, D. Ciesielska).
24. Wyniki oceny czynności jajników na podstawie pomiaru porannej ciepłoty ciała, pochwoowych rozmazów cytohormonalnych i badania histopatologicznego śluzówki macicy. *Ginekol. Pol.* 1968, 39, 11, 1293-1297. (Współaut.: M. Adamcio-Deptulska).

1970

25. Zawartość glikogenu w endometrium i w endosalpinx w przypadkach ciąży pozamacicznej. *Ginekol. Pol.* 1970, 41, 7, 783-788. (Współaut.: M. Adamcio-Deptulska).

1971

26. Śmiertelność okołoporodowa kobiet w okresie piętnastolecia działalności II Kliniki Położnictwa i Chorób Kobięcych AM w Gdańsku. *Ginekol. Pol.* 1971, 42, 1, 55-66. (Współaut.: W. Gromadzki, L. Cynowski, A. Jankau, J. Łukasik).

1972

27. Rzadka lokalizacja wtórnej zmiany nowotworowej po stronie przeciwnej przy pierwotnym raku jajowodu. *Ginekol. Pol.* 1972, 43, 10, 1229-1232. (Współaut.: B. Giedroyc, J. Meyer).

28. Wpływ cyklu menstruacyjnego na wyniki w testach siły, szybkości i wydolności. *Wych. Fiz. Sport* 1972, 16, 4, 29-37. (Współaut.: Z. Wyżnikiewicz, H. Surma).
29. Wybrane cechy sprawności fizycznej w przebiegu cyklu miesięcznego u młodych kobiet uprawiających sport. *Ginekol. Pol.* 1972, 43, 10, 1205-1212. (Współaut.: Z. Wyżnikiewicz, H. Surma).
30. Wyniki leczenia operacyjnego i skojarzonego w wyselekcjonowanym materiale chorych na raka szyjki macicy w I° zaawansowania. *Ginekol. Pol.* 1972, 43, 12, 1421-1427. (Współaut.: W. Gromadzki, M. Adamcio-Deptulska, Cz. Kłyszczko).

1973

31. Assays of application of cyanacrylate surroscope in the examination of oviduct mucosa in selected pathologic units. *Pol. Med. Sci. Hist. Bull.* 1973, 15/1, 5, 477-478.
32. Badania morfologiczne kory nadnerczy szczurzy poddanych kąpielom w paście borowinowej. *Probl. Zdrow.* 1973, 2, 101-108. (Współaut.: M. Pankiewicz).
33. Charakterystyka odczynu nabłonka części pochwowej macicy w obrazach kolposkopowych i cytologii eksfoliatywnej po leczeniu borowiną złożową. *Probl. Zdrow.* 1973, 2, 161-174. (Współaut.: A. Nowak, S. Skalski).
34. Stan nabłonka i biogenezy pochwy w świetle badań cytologicznych w przebiegu leczenia borowiną. *Probl. Zdrow.* 1973, 2, 175-181. (Współaut.: M. Adamcio-Deptulska).
35. Zastosowanie elektronowego mikroskopu stereoskopowego w badaniach śluzówki jajowodu w wybranych jednostkach chorobowych. *Ginekol. Pol.* 1973, 44, 8, 917-924.
36. Zastosowanie podtlenku azotu jako gazu znieczulającego i wypełniającego jamę brzuszną w laparoskopii. [W:] *Materiały naukowe VI Zjazdu Anestezjologów Polskich*, [Gdańsk], 7-9.6.1973. [T. 2]. Gdańsk, 1973, 182-188. (Współaut.: J. Wojcieszek, B. Walerych, E. Tremblińska).

1974

37. Odległe wyniki leczenia dysplazji szyjki macicy głęboką elektrokoagulacją lub elektrokonizacją. *Folia Med. Bialostoc.* 1974, 3, 51-55. (Współaut.: A. Nowak, J. Mieszczerski, H. Drążkowski, B. Śmiełowski).
38. Osobliwe zmiany w strukturze powierzchni śluzówki jajowodu zarejestrowane przy pomocy elektronowego mikroskopu stereoskopowego (SEM). *Ginekol. Pol.* 1974, 45, 3, 335-340.
39. Peculiar changes of the surface of tubar mucosa, recorded with the aid of scanning electron microscope. *Pol. Med. Sci. Hist. Bull.* 1974, 15/2, 2, 158.
40. Przydatność laparoskopii w rozpoznawaniu gruczolistości wewnętrznych narządów płciowych kobiety. *Ginekol. Pol.* 1974, 45, 11, 1279-1283. (Współaut.: B. Giedroyc, M. Adamcio-Deptulska, W. Gromadzki, T. Korzon).
41. Skuteczność laparoskopii w rozpoznawaniu stanów przyczynowych ograniczenia płodności nieuchwytnych innymi sposobami. *Ginekol. Pol.* 1974, 45, 12, 1407-1410. (Współaut.: M. Adamcio-Deptulska, B. Giedroyc, W. Gromadzki, T. Korzon).
42. Wybrane zagadnienia z fizjopatologii trofoblastu ludzkiego w ciąży wczesnej zarejestrowane przy pomocy elektronowego mikroskopu stereoskopowego (SEM). [W:] *Postępy ginekologii i położnictwa. XIX Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego*, Katowice, 6-8.6.1974., 107-109.
43. Zestawienie wniosków diagnostycznych z badania histerosalpingograficznego i laparoskopowego u kobiet niepłodnych. *Ginekol. Pol.* 1974, 45, 10, 1181-1184. (Współaut.: T. Korzon, M. Adamcio-Deptulska, B. Giedroyc, W. Gromadzki).

1975

44. Badania cytofotometryczne DNA-F trofoblastu ludzkiego w pierwszym trymestrze ciąży prawidłowej. *Ginekol. Pol.* 1975, 46, 4, 369-375.
45. Human chorion scan during physiologic and selected pathologic states of the first trimester of pregnancy. *Ann. Med. Sect. Pol. Acad. Sci.* 1975, 20, 2, 107-108.

1976

46. Human chorion scan of first trimester of pregnancy during administration of gestanon and syntolutan. *Ann. Med. Sect. Pol. Acad. Sci.* 1976, 21, 1/2, 91-92.

1981

47. Synteza i konfiguracja chromatyny jądrowej oraz aktywność proliferacyjna trofoblastu u kobiet po stosowaniu wybranych leków używanych do osłony wczesnej ciąży. [W:] *Materiały Naukowe XXI Zjazdu Naukowego Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego*, Poznań, 27-30.9.1981. Cz. 1. Poznań, 1981, 254-258.
48. Wpływ wybranych progestagenów stosowanych do osłony ciąży na obraz kliniczny, zmiany morfologiczne i aktywność proliferacyjną trofoblastu. Gdańsk : Akademia Medyczna, 1981, 148 s. [Rozpr. habil.].
49. Wpływ wybranych progestagenów stosowanych do osłony ciąży na obraz kliniczny, zmiany morfologiczne i aktywność proliferacyjną trofoblastu. *Ginekol. Pol.* 1981, 52, 3, 298-303.

1982

50. Wyniki operacji udrożniających metodami konwencjonalnymi przy niedrożności dystalnej jajowodów. *Ginekol. Pol.* 1982, 53, 5/6, 397-403. (Współaut.: W. Gromadzki).

1985

51. Ultrasonograficzna ocena kanału szyjki macicy w rozpoznawaniu niewydolności szyjkowej. [W:] *Jubileuszowy Zjazd Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego*, Kraków 8-10 września 1985 r. : materiały zjazdu, t. 1 : streszczenia referatów, 107-108. (Współaut.: J. Jezuita, L. Wiśniewski).
52. Wpływ syntetycznego progesteronu na powstawanie zmian morfologicznych trofoblastu. [W:] *Ciąża i środowisko : rozwój płodu i przebieg ciąży w warunkach cywilizacyjnych zagrożeń środowiskowych : materiały Sympozjum Naukowego zorganizowanego w XXXV-lecie Instytutu Matki i Dziecka*, Jachranka 31 maja – 2 czerwca 1984, t. 1. Warszawa, 1985, 105-107.
53. Zachowanie się oznaczeń krwinek płodowych oraz alfa-fetoproteiny we krwi obwodowej ciężyarnych poddanych badaniu ultrasonograficznemu. [W:] *Jubileuszowy Zjazd Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego*, Kraków 8-10 września 1985 r. : materiały zjazdu, t. 1 : streszczenia referatów, 251. (Współaut.: J. Szymański).

1986

54. Efekty prowadzenia diagnostyki prenatalnej w Centrum Zdrowia Dziecka w latach 1977-1985. [W:] *IX Walny Zjazd Polskiego Towarzystwa Genetycznego*, Gdańsk, 1-3 września '86 : streszczenia referatów i plakatów. Gdańsk, 1986, 71. (Współaut.: L. Wiśniewski, J. Jezuita, M. Krajewska-Walasek, Z. Sternadel, K. Chrzanowska, E. Chmielińska, M. Borucka-Mankiewicz).

55. Podsumowanie dorobku naukowego Sekcji Medycyny Komunikacyjnej PTL. Med. Komunik. 1986, 22, 1/2, 2-3.
56. Przepuklina pępowinowa u płodu rozpoznana badaniem ultrasonograficznym. [W:] II Naukowy Zjazd Sekcji Ultradźwiękowej Polskiego Towarzystwa Radiologicznego, Katowice, 25-28 września 1986, 60. (Współaut.: J. Jezuita).

1987

57. Diagnostyka prenatalna wad płodu uwarunkowanych genetycznie w materiale Centrum Zdrowia Dziecka w latach 1978-1986. [W:] I Naukowe Spotkanie Ginekologów i Położników w Poznaniu „Dni Heliodora Świącickiego”, Poznań, 25-30 maja 1987 : III. Inne zagadnienia ginekologii i położnictwa. Poznań, 1987, 366-370. (Współaut.: L. Wiśniewski, J. Jezuita, M. Krajewska-Walasek, E. Chmielińska, A. Wrede, Z. Sternadel, K. Chrzanowska, M. Borucka-Mankiewicz).
58. Laparoscopia w ginekologii. [W:] Pamiętnik VI Konferencji Naukowo-Szkoleniowej SMK PTL, Jachranka 1987.
59. Nerka wielotorbielowata u płodu wykryta badaniem ultrasonograficznym. Ginekol. Pol. 1987, 58, 5, 345-348. (Współaut.: J. Jezuita, A. Husiatyńska).
60. Ośmioletnie doświadczenie poradni genetycznej Centrum Zdrowia Dziecka w zakresie poradnictwa genetycznego ze szczególnym uwzględnieniem diagnostyki prenatalnej. Ginekol. Pol. 1987, 58, 11, 718-728. (Współaut.: M. Krajewska-Walasek, L. Wiśniewski, K. Chrzanowska, J. Jezuita, Z. Sternadel, L. Chaciński).
61. Our experience with gestanon. [W:] Fetal Growth Retardation: Diagnosis and Therapy, Dubrownik, 1987, 5.
62. Ultrasonograficzna ocena kanału szyjki macicy w rozpoznawaniu niewydolności szyjkowej. [W:] Materiały Zjazdu Jubileuszowego PTL Kraków 1987, 1, 107. (Współaut.: J. Jezuita, L. Wiśniewski).
63. Zachowanie się oznaczeń krwinek płodowych oraz alfafetoproteiny we krwi obwodowej ciężarnych poddanych badaniom USG. [W:] Materiały Zjazdu Jubileuszowego PTL Kraków 1987, 1, 276.

1988

64. 10-letnie doświadczenie w zakresie diagnostyki prenatalnej aberracji chromosomowych. [W:] VI Ogólnopolska Konferencja Cytogenetyczna : materiały naukowe, Dymaczewo k. Poznania, 18-20 października 1988 : [streszczenia]. Poznań, 1988, 14. (Współaut.: L. Wiśniewski, J. Jezuita, M. Krajewska-Walasek, K. Chrzanowska, M. Mospinek-Krasnopolska, A. Grzes, B. Goryluk-Kozakiewicz, E. Chmielińska, T. Dipont, K. Maternicka-Mordak, M. Litmanowicz, A. Gutkowska).
65. Rys historyczny diagnostyki laparoskopowej w ginekologii. [W:] Pamiętnik I Konferencji Laparoskopii w Ginekologii, Warszawa, 1988.
66. Zastosowanie laparoskopii w rozpoznawaniu wybranych czynników przyczynowych niepłodności. [W:] Pamiętnik I Konferencji Laparoskopii w Ginekologii, Warszawa, 1988.

1989

67. Treatment of intra uterine growth retardation. Organon in Gynaecology, 1989.

1990

68. Z kart 30-lecia Centralnego Szpitala Kolejowego w Warszawie-Międzylesiu / [red.] ... Warszawa : [b.w.], 1990, 35 s. (Współred.: W. Czarnecki, J. Walecki, Z. Tomankiewicz, M. Jaszczółt, J. Rudzko, M. Kierzył, E. Kostrzewa).

1994

69. Aspekty kliniczne i genetyczne diagnostyki prenatalnej (na podstawie badań prenatalnych prowadzonych w Zakładzie Genetyki Centrum Zdrowia Dziecka w latach 1978-1993). *Ginekol. Pol.*, 1994, 65, supl. 3, 1462-1467. (Współaut.: J. Jezuita, B. Goryluk-Kozakiewicz, E. Sośnierz-Chmieleńska, M. Krajewska-Walasek, K. Chrzanowska, A. Marczak, M. Mospinek-Krasnopolska, A. Gutkowska, M. Litmanowicz).
70. O konieczności kontroli wyrostka robaczkowego podczas operacji cięcia cesarskiego. *Ginekol. Pol.* 1994, 65, supl. 2, 879-881. (Współaut.: J. Jezuita).
71. Rola laparoskopii w rozpoznawaniu czynników przyczynowych niepłodności. *Ginekol. Pol.* 1994, 65, supl. 1, 493-496. (Współaut.: J. Jezuita).

1997

72. Ocena przydatności badania rezonansu magnetycznego w rozpoznawaniu torbieli endometrialnych : doniesienie wstępne. *Rezonans Mag. Med.* 1997, 5, 2, 77-80. (Współaut.: A. Ceran, J. Sikorska, J. Brzeziński, J. Walecki).